

Uchwała z dnia 23 października 2007 r., III CZP 91/07

Sędzia SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Hubert Wrzeszcz

Sędzia SA Michał Kłós

Sąd Najwyższy w sprawie postępowania upadłościowego "Z.A.C.", sp. z o.o. w K. o zgłoszenie wierzytelności wierzyciela Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w K., po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 23 października 2007 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Rejonowy w Kielcach postanowieniem z dnia 29 czerwca 2007 r.:

"1. Czy art. 236 ust. 2 zdanie drugie ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.) ma zastosowanie do wierzyciela upadłego, o którym mowa w art. 236 ust. 3 powołanej ustawy, tj. czy wierzyciel rzeczowy upadłego, który nie dokonał zgłoszenia wierzytelności powinien być umieszczony na liście wierzytelności z urzędu,

2. czy odsetki od wierzytelności zabezpieczonych hipoteką, o których mowa w art. 92 ust. 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.) podlegają zaspokojeniu z przedmiotu zabezpieczenia za cały okres ich wymagalności po dniu ogłoszenia upadłości, to jest do dnia zapłaty tej wierzytelności, czy też za okres krótszy, w szczególności za okres dwóch lat przed datą przeniesienia własności przedmiotu zabezpieczenia (nieruchomości) na nabywcę lub przed datą sporządzenia odrębnego planu podziału sum uzyskanych ze zbycia tego przedmiotu zabezpieczenia (nieruchomości)?"

podjął uchwałę:

1. Wierzytelność zabezpieczona hipoteką jest w postępowaniu upadłościowym uwzględniana na liście wierzytelności z urzędu także wtedy, gdy wierzyciel nie jest wierzycielem osobistym upadłego,

2. Odsetki od wierzytelności zabezpieczonych hipoteką podlegają zaspokojeniu z przedmiotu zabezpieczenia za okres dwóch lat przed

przeniesieniem tego prawa na nabywcę.

Uzasadnienie

Syndyk masy upadłości "Z.A.C.", sp. z o.o. w K. w dniu 15 stycznia 2007 r. złożył sędziemu komisarzowi plan podziału sumy uzyskanej ze sprzedaży prawa użytkowania wieczystego należącego do masy upadłości tej spółki. Zarzuty do tego planu wniósł wierzyciel Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w K., podnosząc, że syndyk nie uwzględnił w nim z urzędu hipoteki przymusowej na jego rzecz oraz zaniżył wysokość odsetek podlegających zaspokojeniu. Postanowieniem z dnia 8 marca 2007 r. sędzia komisarz zmienił częściowo zaskarżony plan podziału w zakresie wysokości odsetek, uznając, że powinny być one naliczone za okres dwóch lat przed przeniesieniem własności nieruchomości na nabywcę, a zarzut związany z pominięciem hipoteki przymusowej oddalił.

Sąd Rejonowy w Kielcach, rozpoznając zażalenie wierzyciela powziął wątpliwość co do możliwości umieszczenia na liście wierzytelności z urzędu tego rodzaju wierzytelności, której wierzyciel hipoteczny nie zgłosił w postępowaniu upadłościowym oraz okresu za jaki podlegają zaspokojeniu odsetki od wierzytelności zabezpieczonych hipoteką i zagadnienia te przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Pierwsze zagadnienie dotyczy problematyki ustalania listy wierzytelności i sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy zawarte w art. 236 ust. 3 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm. – dalej: "Pr.u.n.") odesłanie do odpowiedniego stosowania ust. 2 tego przepisu nakazuje umieszczenie z urzędu na liście wierzytelności także tych wierzytelności, które zostały zabezpieczone przez ustanowienie hipoteki na majątku wchodzącym w skład masy upadłości, gdy upadły jest wyłącznie dłużnikiem rzeczowym (dalej: "wierzytelności rzeczowe"). Podkreślenie, że chodzi o zabezpieczenie polegające na ustanowieniu hipoteki jest istotne, gdyż taka forma zabezpieczenia była zastosowana w rozpoznawanej sprawie i to skutki jej ustanowienia powinny być rozważone. Z tego punktu widzenia zagadnienie prawne zostało sformułowane zbyt szeroko, odnosi się ono bowiem ogólnie do możliwości stosowania art. 236 ust. 2 Pr.u.n. w przypadku różnych form zabezpieczenia rzeczowego wierzytelności, co

wymagałoby odrębnego rozważenia, gdyż sposób realizacji poszczególnych ograniczonych praw rzeczowych w postępowaniu upadłościowym nie jest identyczny.

Na wstępie wymaga również podkreślenia, że po wejściu w życie Prawa upadłościowego i naprawczego uległy zmianie zasady zaspokajania wierzycieli rzeczowych w postępowaniu upadłościowym. Z brzmienia art. 336 Pr.u.n. wynika koncepcja ich odrębnego zaspokojenia, gdyż suma uzyskana ze sprzedaży przedmiotu lub prawa obciążonego rzeczowo nie wchodzi w skład funduszków masy upadłości, lecz przeznaczana jest wyłącznie na rzecz wierzycieli rzeczowych. Nie budzi jednak wątpliwości, że następuje to w ramach postępowania upadłościowego, a przepisy Prawa upadłościowego i naprawczego regulują również zasady podziału sumy uzyskanej ze sprzedaży. Funkcjonowanie tej zasady tłumaczy już częściowo użycie w art. 236 ust. 3 Pr.u.n. stwierdzenia, że wierzyciel rzeczowy może zgłosić swoją wierzytelność w postępowaniu upadłościowym; ustawodawca podkreśla w ten sposób, że sytuacja wierzycieli rzeczowych jest inna niż na gruncie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.), w którym przewidziano prowadzenie przez nich egzekucji z obciążonego przedmiotu lub prawa.

Ocena, czy ujęcie na liście wierzytelności w postępowaniu upadłościowym wierzytelności rzeczowej jest uzależnione od jej zgłoszenia, wymaga wyjaśnienia znaczenia zawartego w art. 236 ust. 3 Pr.u.n. odesłania do „odpowiedniego” stosowania art. 236 ust. 2, w którym przewidziano m.in., że gdy wierzyciel osobisty upadłego posiadający zabezpieczenie hipoteczne nie zgłosi swojej wierzytelności, zostaje ona umieszczona na liście wierzytelności z urzędu. (...) Reguły wykładni językowej tego przepisu przemawiają za stwierdzeniem, że także w przypadku wierzytelności rzeczowych podlegają one wciągnięciu na listę wierzytelności z urzędu, gdy nie zostaną zgłoszone przez wierzyciela rzeczowego.

Taka wykładnia art. 236 ust. 3 Pr.u.n. koresponduje z rozwiązaniem przyjętym w tym zakresie w postępowaniu egzekucyjnym (art. 1036 k.p.c.), co przy uwzględnieniu związków zachodzących pomiędzy postępowaniem egzekucyjnym a likwidacją masy upadłości, określanej jako egzekucja uniwersalna, wzmacnia stanowisko opowiadające się za koniecznością umieszczania z urzędu na liście wierzytelności w postępowaniu upadłościowym także wierzytelności rzeczowych.

Odmienne rozumienie odesłania do odpowiedniego stosowania w tym wypadku art. 236 ust. 2 Pr.u.n. wymagałoby istnienia ku temu innych przekonywających argumentów. Sąd przedstawiający zagadnienie prawne podniósł, że koncepcja umieszczania z urzędu na liście wierzytelności wierzycieli osobistych znajduje racjonalne uzasadnienie w treści art. 313 Pr.u.n., a ponadto jest oczywiste, że ochrona tych wierzycieli powinna być silniejsza niż wierzycieli rzeczowych, którzy dodatkowo mogą uzyskać zaspokojenie swojej wierzytelności od dłużników osobistych. Wymaga przypomnienia, że zgodnie z art. 313 Pr.u.n., sprzedaż w postępowaniu upadłościowym nieruchomości obciążonej hipoteką powoduje jej wygaśnięcie, a w jej miejsce uprawniony nabywa prawo do zaspokojenia wartości wygasłego prawa z ceny uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości. W przepisie tym nie można zatem dopatrywać się zróżnicowania sytuacji wierzycieli osobistych i rzeczowych; z punktu widzenia rodzaju istniejącego zabezpieczenia sytuacja obu grup wierzycieli jest jednakowa. Sprzedaż obciążonej nieruchomości powoduje zawsze wygaśnięcie hipoteki i powstanie w to miejsce prawa do zaspokojenia z sumy uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości. Trudno zatem dostrzec podstawę do innego traktowania na gruncie z art. 236 ust. 2 i 3 Pr.u.n. jedynie wierzycieli osobistych i stwierdzenia, że w wypadku braku aktywności wierzycieli zamiarem ustawodawcy było zapewnienie realizacji prawa do zaspokojenia z sumy uzyskanej ze sprzedaży wyłącznie wierzycielom osobistym. Oceny tej nie zmienia możliwość uzyskania przez wierzyciela rzeczowego zaspokojenia także od dłużnika osobistego, istotne jest bowiem, że odmowa zastosowania art. 236 ust. 2 wobec wierzycieli rzeczowych przez umieszczenie z urzędu na liście ich wierzytelności zabezpieczonych ustanowieniem hipoteki, prowadziłyby do kolizji z prawem do zaspokojenia z ceny sprzedaży określonym w art. 313 ust. 2 Pr.u.n., w takim samym stopniu jak w wypadku wierzycieli osobistych.

Wobec wątpliwości podniesionych przez Sąd Rejonowy w związku z użyciem sformułowania o „odpowiednim” stosowaniu art. 236 ust. 2 Pr.u.n. wobec wierzycieli rzeczowych należy podkreślić, że gdyby celem tego odesłania nie było uwzględnianie ich wierzytelności z urzędu, a jedynie zapewnienie uprawnienia do zgłaszania w postępowaniu upadłościowym wierzytelności rzeczowych, odpowiednio jak wierzytelności osobistych zabezpieczonych hipoteką, to rozwiązanie takie byłoby nieracjonalne wobec treści art. 236 ust. 1 Pr.u.n. i

możliwości odesłania w tym wypadku do odpowiedniego stosowania tego przepisu, a nie art. 236 ust. 2 Pr.u.n.

Przy wykładni art. 236 ust. 3 Pr.u.n., zgodnie z prezentowaną koncepcją, wątpliwości budzi jedynie użycie w końcowym fragmencie tego przepisu wyrażenia „wierzyciel chce”. Należy przyjąć, że odnosi się ono do określenia uprawnienia wierzyciela do zgłoszenia wierzytelności rzeczowej w postępowaniu upadłościowym, co nie koliduje z możliwością uwzględnienia jej przez sąd z urzędu. Identyczne rozwiązanie zostało przyjęte w art. 236 ust. 2 dla wierzycieli osobistych posiadających zabezpieczenie rzeczowe ich wierzytelności. Możliwość zgłoszenia wierzytelności rzeczowej ma również to znaczenie, że podlega ona wówczas umieszczeniu na liście wierzytelności na wcześniejszym etapie postępowania upadłościowego niż sporządzanie planu podziału sumy uzyskanej ze sprzedaży przedmiotu zabezpieczenia (art. 240 pkt 6, art. 264 ust. 4 i art. 236 ust. 3 Pr.u.n.). Należy przyjąć, że wciągnięcie na listę wierzytelności także wierzytelności rzeczowych jest warunkiem ich uwzględnienia w podziale sumy uzyskanej ze sprzedaży przedmiotu obciążonego prawem rzeczowym. Dbając o swój interes wierzyciel rzeczowy może być zatem zainteresowany zgłoszeniem swojej wierzytelności, mimo że powinna być ona umieszczona ostatecznie na liście wierzytelności z urzędu, w praktyce nie jest bowiem wykluczone naruszenie obowiązku działania z urzędu, czego przykładem jest postępowanie w rozpoznawanej sprawie.

Drugie zagadnienie dotyczy zaspokajania odsetek z sumy uzyskanej ze zbycia przedmiotu zabezpieczenia. Z art. 92 ust. 2 Pr.u.n. wynika, że odsetki od wierzytelności zabezpieczonych hipoteką są należne także za okres po dniu ogłoszenia upadłości. Sąd Rejonowy, odwołując się do art. 345 ust. 3 Pr.u.n., pominął jego istotny fragment, stwierdził bowiem, że w zakresie zaspokojenia odsetek zawiera on wyłącznie ograniczenie przedmiotowe, wynikające ze stwierdzenia, iż odsetki zaspokajane są z sumy uzyskanej ze sprzedaży przedmiotu zabezpieczenia. Tymczasem treść art. 345 ust. 3 Pr.u.n. wskazuje jednoznacznie, że z tej sumy zaspokajane są odsetki „objęte zabezpieczeniami, o których mowa w ust 1”. W rozpoznawanej sprawie istotne jest zatem rozstrzygnięcie, jaki jest zakres zabezpieczenia odsetek w wyniku ustanowienia hipoteki. W konsekwencji niezbędne jest sięgnięcie do art. 69 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 – dalej:

"u.k.w.h."), który stanowi, że w granicach przewidzianych w odrębnych przepisach hipoteka zabezpiecza roszczenie o nieprzedawnione odsetki oraz przyznane koszty postępowania. W literaturze dominuje pogląd, że odpowiednim przepisem regulującym zakres zabezpieczenia odsetek w wyniku ustanowienia hipoteki jest art. 1025 § 3 k.p.c. Nieuzasadniona jest zatem sugestia Sądu Rejonowego, że może wchodzić w grę stosowanie tego przepisu w drodze analogii; potrzeba jego zastosowania wynika z odesłania zawartego w art. 69 u.k.w.h. Pogląd, że art. 1025 § 3 k.p.c. określa granice zabezpieczenia hipotecznego jest akceptowany również w orzecznictwie (por. uzasadnienia uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2005 r., III CZP 24/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 60, i postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2005 r., IV CK 451/04, nie publ.).

Należy zatem przyjąć, że na gruncie art. 345 ust. 3 Pr.u.n. podlegają zaspokojeniu odsetki objęte zabezpieczeniem hipotecznym odpowiednio do regulacji zawartej w art. 1025 § 3 k.p.c., tj. za okres dwóch lat przed przeniesieniem przedmiotu hipoteki na nabywcę.

Z tych względów podjęto uchwałę, jak na wstępie.